

Professor Frederiksens Politiske Økonomi.

Den politiske Økonomis Begreber. Fjorten Forelæsninger, holdte ved Universitetet i Efteraaret 1873, samt et Foredrag om Befolkningen, holdt i Studenterforeningen i Februar 1874 af N. C. Frederiksen.
Kjøbenhavn 1874.

Af **Hans Suenson.**

Vor økonomiske Literatur er ikke rig; derfor skyldte vi altid Forfattere med økonomisk Indsigt Tak, naar de berige denne Gren af Literaturen. Og navnlig fortjener det Paaskjønne, naar en Mand som Professor Frederiksen, der tager en saa ivrig Del i det praktiske Livs Rørelser, ogsaa giver sin stille Forsken i Studerekammeret et synligt Udtryk.

For et Par Aar siden udkom af samme Forfatter ligeledes en Række Forelæsninger, «Den politiske Økonomis Udvikling», der nærmest gav en historisk Fremstilling af de forskjellige økonomiske Spørgsmaals Fremkomst og Behandling; det var paa en vis Maade en økonomisk Literaturhistorie i store Træk. I den nu udgivne Række Forelæsninger tages fat paa selve disse økonomiske Spørgsmaals Analyse, saa at vi altsaa gjennem den givne Begrebsudvikling kunne gjøre os bekendte med, hvad der saa at sige er Forfatterens økonomiske Anskuelse.

Det er ikke Opgaven her at skrive nogen egenlig Anmeldelse af Bogen; Opgaven er den at levere en Studie angaaende Forfatterens økonomiske Grundanskuelse, hans

økonomiske Sangbund — om man saa vil —, hvilket Spørgsmaal det er af Interesse at faa klaret for Enhver, der interesserer sig for den politiske Økonomi herhjemme, da det er en Anskuelse, der doceres for den Ungdom, der ved vort Universitet helliger sig til Studiet af den politiske Økonomi.

Hvad der først og fremmest er karakteristisk for Professor Frederiksen er, at han er Økonom, dette Ord taget i stræng videnskabelig Betydning. Jeg tror nemlig ikke, at man bør tillægge alle de Forfattere, der beskæftige sig med Nationaløkonomien, Navnet Økonomer, og jeg skal forsøge at gjøre Rede hvorfor.

Naar man gjør det ombyttende Samfund til Gjenstand for sine Studier, naar man vil forsøge [at analysere alle disse Begreber, med hvilke ethvert Menneske daglig færdes ude i Livet, og som næsten alle kunne sammenfattes i et eneste Ord: Værdibegrebet, med alle dets forskjellige Fremtoninger som Kapital, Penge, Rente, Løn osv., saa vil denne videnskabelige Analyse meget snart føre Undersøgeren til en bestemt Opfattelse, til et Enten — Eller, han maa gjøre sit Valg og erklære sig enten for det Ene eller for det Andet.

Den Methode, der fra Videnskabsmændenes Side maa anvendes, naar det økonomiske Liv skal forskes, er for Alles Vedkommende i Hovedsagen den samme. Man kan nu forresten give denne Methode hvad Navn, man vil, jeg vil her kalde den den hypothetisk-abstrakte Methode, «hypothetisk», fordi den opstiller sine Forudsætninger, «abstrakt», fordi de opstillede Forudsætninger ikke eller i alle Tilfælde kun med betydelige Modifikationer finde Sted i det virkelige Liv, da det bliver nødvendigt at abstrahere fra mange forskjellige Slags forstyrrende Mo-

menter. Hvor vilde det for Exempel være muligt at komme til nogen klar Erkjendelse af Begrebet «Pris» — Værdien udtrykt i Penge — naar man ikke saa bort fra det virkelige Liv. Hvor ofte er det ikke, at der i samme Butik sælges de samme Gjenstande til forskjellig Pris, fordi den Ene tinger om Prisen, den Anden ikke, hvor ofte sælges der ikke billigere til Fattige end til Rige, ja maaske endog hyppigere billigere til Rige end til Fattige, og hvad vil man saa sige om Alt, hvad vi i denne Tid daglig se for vore Øjne, naar Rigsmønt skal omsættes til Kronemønt, hvor Prisen — og altsaa Værdien — for Smaabetalingernes Vedkommende næsten altid bliver forskjellig, eftersom Betalingen erlægges i den gamle eller i den ny Mønt. Hvor vilde det være muligt at komme til nogen klar Forestilling om dette vigtige Begreb «Pris», naar man ikke bortsaa fra alle det virkelige Livs forstyrrende Indvirkninger, fra al denne Gnidningsmodstand, der finder Sted.

Den Forudsætning, der maa gaas ud fra, er Frihed. Man tænker sig altsaa en Tilstand, hvor ethvert Menneske kan arbejde dér, hvor det lønner sig bedst at arbejde, altsaa en fuldstændig fri Konkurrence. Spørgsmaalet bliver da: hvorledes vilde det ombyttende Samfund se ud, naar der gaves en fuldstændig fri Konkurrence, og naar Enhver altid vidste paa bedste Maade at varetage sine Interesser. Her møder da det omtalte Enten—Eller. Enten kommer man til den Betragtning, at i et saadant Samfund vilde Interesserne mødes i et harmonisk Hele, eller man kommer til den Betragtning, at Alt vilde være Disharmoni og Uorden. Enten—Eller, Harmoni eller Kaos! De Forfattere, der holde paa Harmonien, kan man i Ordets strengt videnskabelige Forstand kalde Øko-

nomer, de, der holdt paa Kaos, fortjene — ligeledes i strengt videnskabelig Forstand — Navnet Socialister. De Første ønske Friheden og hævde, at den tilstedeværende Nød skyldes Tvangen, de Sidste ønske Tvangen og hævde, at den tilstedeværende Nød skyldes Friheden.

Professor Frederiksen er Økonom.

Jeg behøver blot at overlade Ordet til Forfatteren selv — og jeg skal her som i det Følgende gjøre det i saa vidt et Omfang som muligt — for at vise, at denne Opfattelse ikke er af ny Dato hos ham; lige fra sin tidligste videnskabelige Færd af har han be- kjendt sig til denne Lære. Saaledes hedder det allerede i hans Konkurrenceafhandling, som han 1863 skrev for et Professorat ved Københavns Universitet: «Betragt hele denne uendelig lange og kunstig sammenslyngede Kjede af fri økonomisk Virksomhed, hvor hvert eneste Led holdes netop paa sin rette Plads, og hvori hvert enkelt Element ofte ogsaa er ligesaa nødvendigt for Samfundsorganismens Liv, som Kulsyren eller andre enkelte Elementer er det for Naturens Orden — betragt den og bliv opfyldt af Beundring for den Lov, der styrer den, for den fri Konkurrence!» Og et andet Sted i samme Afhandling hedder det om den fri Konkurrence: «Den stræber efter at give Hver, efter hvad han gjør og efter den Trang der er til Tjenesten. Den bliver en stor naturlig Assuranceanstalt, hvor Mangfoldigheden af selve Tilfældene tilintetgjør den enkelte Tilfældighed og skaber Regelmæssighed, Retfærdighed og Orden.» Kort sagt, hele denne ideale Opfattelse gik igjennem den Afhandling, som Forfatteren allerede udarbejdede i 1863, overalt træffe vi denne Begejstring for Friheden og Tro paa Fremskridtet: «Ombytningen er frivillig, og hvad der er Fri-

hed, er i samme Grad Retfærdighed.» — «Den Enkeltes fri Vilje og Stræben holder den fri Konkurrence højt i Ære, thi den er grundet paa den personlige Frihed og paa Retten til Ejendom, paa den fri Brug af mine personlige Kræfter, af de Ting, jeg har underlagt min Viljes Lov, af de Rettigheder, Forholdene give mig. Men den er allerede efter Ordets Betydning tillige Samvirken mellem Kræfterne. Den sætter paa samme Tid den Saft i Bevægelse, som i Samfundets Træ fører de nærende Stoffer fra Roden op i de fineste Blade i Kronens Top. Den stræber at lade os give til hverandre og ikke tage paa hverandres Bekostning. Den søger ikke som de Systemer, der ere dens bitreste Modstandere og som netop sætte Ligheden som Maal, at gjøre os lige fattige, dens Tendens gaar mod Lighed i Rigdom. Idet den hader Uret, Krig og anden Tvang, samler den Menneskeslægten til en frivillig Enhed. Humanitet og Solidaritet høre med til dens Skjoldmærker.»

Maaske adskillige Læsere, maaske end ikke Professor Frederiksen selv vil give mig helt Ret i den ovenfor opstillede skarpe Adskillelse imellem den økonomiske og den socialistiske Opfattelse, men ikke destomindre tror jeg, at det sidst anførte Citat i Virkeligheden tyder hen paa en lignende Anskuelse; thi det hedder jo om de socialistiske Systemer, at de ere den fri Konkurrences «bitreste Modstandere». Den fri Konkurrence og den tvungne Ordning, Økonomi og Socialisme, ere Antagonister; hvorledes vilde det være muligt at betegne dem anderledes, disse to absolut uforenelige Samfundsanskuelser, af hvilke den ene hævder Friheden, den anden Tvangen. Ganske vist véd jeg, at den dagligdags Sprogbrug er tilbøjelig til at tillægge alle de Forfattere, der beskæftige sig med

Nationaløkonomien, Navnet Økonomer, men som saa ofte er den dagligdags Sprogbrug i dette Tilfælde ikke korrekt. Socialisten er ikke Økonom, han beskæftiger sig ganske vist med Økonomien, men kun som dennes Fornægter. Socialisten bliver ligesaa lidt Økonom, som den atheisticke Forfatter bliver Theolog, fordi han beskæftiger sig med Theologien.

Det gjør altid et gunstigt Indtryk, naar man ser, hvorledes en Videnskabsmand vedblivende holder fast ved sin Grundanskuelse. Det er det, vi kunne se i Professor Frederiksens nu udkomne Forelæsninger. Tiden har ganske vist udviklet ham, den har ganske vist lukket hans Øjne op for Meget, og det er ikke umuligt, at han nu — ihvorvel han aldrig har hævdet den ubetinget fri Konkurrence — kunde ønske Friheden noget indskrænket, hvor han tidligere har ønsket dens uindskrænkede Herredømme. Men i Hovedsagen er hans Opfattelse stadig den samme: Regelen bør være Frihed, og Friheden beforder Fremskridt. Saaledes finde vi igjen den samme Tillid, den samme Tro fra hans Ungdom paa den naturlige Ordens Fortrin fremfor en kunstig Ordens, naar han strax i Begyndelsen af de nu udkomne Forelæsninger, hvor han taler om det ombyttende Samfund, siger: «Hvilket Virvar, hvilken uendelig Mængde af de mest forskjellige Bestræbelser, og dog er der Samarbejde og Orden, det Ene passer nøje ind i det Andet, den hele uhyre Mængde af forskellige Kræfter ere forenede til en stor fælles Virksomhed. Ordenen er ikke fuldkommen — hvilket Menneskeligt er det — men vi kunne dog ikke tænke os nogen anden Orden, der i mindste Maade kunde komme den nær. Den nuværende Ordning kan gjøres fuldkomnere, men saa langt

vore Forestillinger naa, kunne vi ikke se nogen anden Orden til at erstatte den.»

Gjennemgaaende se vi Forfatteren stille sig paa den naturlige Ordens Standpunkt og hævde denne uden dog at være blind for Manglerne. Den naturlige Orden, det vil sige den Orden, der fremkommer gennem den fri Konkurrence, er i det Hele og Store den bedste, men dermed er ikke sagt, at Alt bør være Gjenstand for fri Konkurrence. «Den sociale Økonomi» — hedder det saaledes i Slutningen af Kapitlet om Produktionsværdien — «viser, hvorledes det gaar til med Markedsværdiens Dannelse og med Svingningerne om Produktionsværdiens Midtpunkt. Men den siger ikke, at denne Markedets og Produktionens Retfærdighed er den bedste, der altid og udelukkende skal følges. Den indlader sig slet ikke paa umiddelbart at give Regler for Indretningen af det menneskelige Liv; den fritager os ikke for den omfattende Undersøgelse af alle de enkelte Spørgsmaal, som ogsaa kræve at ses fra andre Synspunkter end fra Ombytningsens. Men idet den ved at fremstille den virkelige Sammenhæng og de naturlige Love i Ombytningsens Verden indirekte giver de vigtigste Lærdomme, lærer den ganske vist at se det, som Fortidens indskrænkede Betragtning og dens derpaa støttede Formynderspolitik saa uendelig meget har overset, Alt det, der udrettes gennem den frivillige Ombytnings Orden. Men paa den anden Side skjuler den heller ikke de Mangler, der herved altid ville findes og aldrig ganske kunne undgaas. Vi have her Udjevning og Stræben mod Retfærdighed. Men vi have tillige altid Tilfældighed, uberegnelige Konjunkturer og aabenbar Uretfærdighed.»

Overalt ser Forfatteren Fremskridt, naar man kun som Regel vil lade den fri Konkurrence raade. «Som i Naturen Stofferne idelig antage ny Former og vandre i uafsladelt Kredsløb imellem den uorganiske Natur, Planterne, Dyrene og Menneskene, idet de dog i deres Kredsløb efterhaanden antage stedse højere Former, saaledes vexle ogsaa Værdierne i den økonomiske Verden, idet der dog i al Vexlingen i Almindelighed finder Fremskridt Sted.» Og længere henne i Kapitlet om Indkomsternes indbyrdes Afhængighed og Udviklingens Gang udtaler han ligefrem: «Jeg tilstaar, at jeg vanskelig kan tænke mig, at den menneskelige Slægt i Virkeligheden ikke skulde vedblive at gaa fremad; jeg er tilbøjelig til at være enig med Condorcet om den uendelige Perfektibilitet.» Ja, lad os følge Forfatteren videre for med Hensyn til et ganske specielt Spørgsmaal — «Arbejdslønnen» — at se, hvorledes han da tænker sig, at denne stadig fremadskridende Udvikling vil gaa for sig: Kapitalen vil vedblive at stige, og der vil finde større Opsparen Sted, altsaa større Velstand. Jo større Velstand des større Evne til at danne ny Kapital. Menneskenes Tal vil ikke stige i samme Grad, da Befolkningen bliver mindre letsindig med at forøge sit Tal, altsaa: Udbudet af Kapital stiger, Udbudet af Arbejde tager forholdsvis af, Renten falder og Lønnen stiger. Den enkelte Arbejder vil ogsaa faa Mere, fordi han udretter Mere; Lønnen vil for ham med Udviklingen stige mere, end den vil stige i Kostbarhed. Tillige vil den hele Produktion blive større med Udviklingen, der vil være et større Udbytte at dele. Arbejderne ville derfor ikke blot faa en større Del af Udbyttet eller en højere Løn betragtet som Værdi, de ville faa en endnu større reel Løn, den samme Værdi vil tillige give

dem flere Fornødenhedsgjenstande. Større Velstand og Lighed ville da følges ad.

Denne Tro paa et stadigt Fremskridt er grundfæstet hos Forfatteren, der atter og atter kommer tilbage til den samme Opfattelse. «Som Materien gennem alle sine Kredsløb stedse antager ædlere Former, saaledes maa vi dog vel ogsaa antage det Samme om Menneskeslægten. Den vil vel vedblivende tage til i Tal, men den vil dog vistnok samtidig stige endnu stærkere i Kvalitet, hvert Menneske vil i Almindelighed være Mere, udrette Mere, og da ogsaa faa Mere.»

Altsaa overalt Fremskridt! Men denne Lære om det stadige Fremskridt har sin store Interesse, fordi det er Spørgsmaal, om hvilket man i den økonomiske videnskabelige Verden ikke er ganske enig. Saaledes er det Stuart Mills Opfattelse, at Menneskene ville komme til en stationær Tilstand, hvor de baade ville ophøre med at jage efter Rigdom og med at formere deres Tal, og navnlig er det en anden Lære, der paa dette Punkt prædikes af den tyske historiske Skole, hvis betydeligste Repræsentant er Roscher, der hævder, at de kristelige Civilisationer ligesom de antike Stater have deres Ungdomsalder, Manddomsalder og Oldingealder, i hvilken de ældes og forgaa og give Plads for ny Civilisationer. Denne Opfattelse har Forfatteren kæmpet imod i den for et Par Aar siden udgivne Række Forelæsninger, til hvilke det her maa være tilstrækkeligt at henvise.

Af de økonomiske Hovedforfattere slutter Professor Frederiksen sig nærmest til Bastiat. Lige fra hans første videnskabelige Færd af have vi hos ham — om end med enkelte Modifikationer — gjenfundet Bastiats Begejstring for den fri Konkurrence og for Alt, hvad

der udrettes gennem denne, og saa denne frejdige Tro paa Fremskridtet.

Hvad det Omfang angaar, som Forfatteren giver den politiske Økonomi, saa hævder han bestemt, at Økonomien kun er en meget liden Del af de sociale Videnskaber. «Økonomien melder sig» — siger han saaledes — «sandelig klart nok som den, den er, kun en lille Del af den sociale Videnskab, ved at oplyse en enkelt Side af Sammenhængen bringende et enkelt Bidrag til Kundskaben om det store menneskelige Samfunds Tilstand og Udvikling.»

Den politiske Økonomi er for Forfatteren kun Værdilære. Denne Opfattelse er systematisk gennemført i de udkomne Forelæsninger, der maaske for en og anden Læser ved første Øjekast ville gjøre Indtrykket af en Række tilfældig sammenknyttede Forelæsninger. Ikke destomindre udgjøre de et fuldstændigt System. Først udvikler Forfatteren for os, hvorledes det ombyttende Samfund ser ud, derpaa gjør han Rede for det Begreb, der saa at sige gennemsyrrer hele dette ombyttende Samfund — Værdibegrebet — og endelig tager han fat paa alle de forskellige Former, under hvilke Værdien aabenbarer sig. Derimod danner Kapitlet om Befolkningen ganske vist ikke noget Led i Systemet.

Forinden jeg nu slutter denne Redegjørelse, jeg her har forsøgt, angaaende Prof. Frederiksens politiske Økonomi, maa det til Slutning endnu være tilladt at vise, hvorledes han forstaar at betragte hele Civilisationen fra et over hans Videnskab ophøjet Standpunkt. Jeg har vist, hvorledes det er karakteristisk for Forfatteren som økonomisk Forfatter at hævde Fremskridtet: «Naar vi nu spørge» — hedder det — «hvad vi vente os af hele Udviklingen, og

hvorledes vi opfatte det almindelige Fremskridt, da ere vi inde paa den store Samfundslæres Omraade og langt udenfor den snævre økonomiske Handelens og Omsættningens Logik. Ethvert af det virkelige Livs Spørgsmaal maa belyses ved Bidrag ogsaa fra andre Sider, saasom fra Lærerne om Familien eller om andre frivillige Ordninger af det menneskelige Samfund, om Staten eller om den store tvungne Ordning, til hvilken selve Økonomien staar i saa uopløselig Vexelvirkning — Forudsætning, som Staten er det for den Frihed, Sikkerhed og Ejendom, der er Grundvolden for al Økonomi, medvirkende, som Staten er det, ved næsten enhver Tilfredsstillelse af Fornødenheder. Men langt mere viser dog allerede selve Økonomien ud over sig selv, hvor Spørgsmaalet er om selve Civilisationen. Dens Væsen, Opfattelsen af dens Væsen, beror paa noget helt Andet end paa økonomiske Betragtninger. Viser ikke allerede selve Økonomien baade tilbage og fremad ud over sig selv? Den viser tilbage til Moraliteten, til Opofrelsen, Arbejde og Afsavn, som det, der skaber Værdien, og den viser tillige, hvorledes det ganske afhænger af Moraliteten, om Værdierne som Arbejdskraft eller Kapital bevares til Fremtiden; det gjælder til Syvende og Sidst slet ikke om, hvorvidt det er Værdi, der er bragt til Veje, men det kommer ved den økonomiske Fremtid i højeste Grad an paa, hvad det er for Værdier, kort sagt, allerede Økonomien selv viser fra sig selv hen til en højere Sfære. Det er hele Mennesket, ja det hele menneskelige Samfund, der er baade Begyndelsen og Maalet.*

Fremstillingen er, som man har Ret til at vente det af en Bog af Professor Frederiksen, livlig og underholdende; uden at være egenlig populær er der dog givet

Fremstillingen et saadant Tilsnit, at Enhver selv uden særlige videnskabelige økonomiske Forudsætninger vil læse Bogen med Fornøjelse og med Udbytte. Kun endnu et Par Bemærkninger angaaende det aldeles Formelle: der burde have været læst endnu en Korrektur paa Bogen. Trykfejl kunne jo sjældent aldeles undgaas, men nogle af de Trykfejl, der findes i Bogen, ere af en saadan Natur, at de burde være undgaaede, saaledes, for at nævne et Exempel, naar der S. 32 L. 3 f. o. staar trykt, at den (3: Værdien) forandrer sig med Udbudet, skal være mod Udbudet, altsaa netop det Modsatte af Forfatterens Mening. — Endelig kunne vi ikke indse, hvad der vindes ved at forandre Betegnelser, der nu engang ere blevne gængse, hvad der, for at nævne et Par Exempler, vindes ved at forandre Ordet «Gevinst» til «Vinst» og Ordet «Amortisation» til «Amortering». Naar Folk, der ellers ikke beskæftige sig med den politiske Økonomi, støde paa saadanne Betegnelser, kan det meget vel tænkes, at der hos dem opstaar Tvivl om, hvorvidt der i den økonomiske Terminologi gjøres Forskjel paa for Exempel «Amortering» og «Amortisation». Det er sikkert at foretrække, at man i den politiske Økonomi, der jo behandler det daglige Liv og altsaa er henvist til at tage sin Exempler deraf, ogsaa holder sig til den Sprogbrug, der nu engang er bleven gængse i det daglige Liv.